

Jurnal de critic (1944 — 1981)

● 1945

Scriu cronica teatrală la premiera *Ne-gustorii de glorie*, de Marcel Pagnol și Paul Nivoix (Teatrul Comedia), în ziarul de prinz „Victoria”. Piesa e cam fadă, iar spectacolul, făcut după rețetă; însă cu scînteietoare momente comice datorate mai ales actorilor V. Maximilian, Mircea Constantinescu și Ștefan Ciubotărașu. Acesta, savuros în rolul unui ofițer deblocat cretin, „realizat — zic — în cea mai justă exprimare posibilă și deasupra oricărei critici”. Apreciez „direcția de scenă a d-lui Sică Alexandrescu” ca „foarte bună”, prețuind și traducerea, semnată tot de el, precum și „o oarecare «adaptare», care s-a dovedit însă potrivită”.

Cu această ocazie, primesc însă o lecție de critică. Notasem că, în afara actorilor citați și a vreo doi jucînd fad, toți ceilalți „au fost corecți”. Îl întreb a doua zi, timid, pe N. D. Cocea, directorul gazetei, dacă are vreo observație la cronică. „În general nu — zice, — dar ce e un «actor corect»? Să nu mai spui vorba asta. Un artist dacă nu e decît corect, e un imbecil”.

● 1947

La 4 octombrie, săptămînalul „Rampa” (6 pagini, apare sîmbăta, teatru — cinema — muzică — plastică) își sărbătorește jubileul celor 100 numere de după reapariție. Nu se scoate o foaie festivă. („Nu e momentul, nu e nici cazul”). Nu se face tratație — fiindcă administratorul gazetei, Margareta Niculescu — chibzuită, econoamă, cu mină strînsă — anunță, sumbră, că „nici lefurile nu știu cînd le-om putea plăti” (remunerările se dau cînd se nimerește). Are loc însă o adunare prietenească uscată, cu redactori, re-

porteri și colaboratori. Se acceptă ca desenatorul, Cik Damadian, să strîngă laolaltă chipurile tuturor, iar mezinul echipei (adică eu) să alcătuiască un reportaj fictiv („dacă se poate și spiritual — știi...”) despre o ședință de redacție.

Sînt de față: Sîmion Alterescu (prim-redactor), Florin Tornea (cronicar teatral), Alexandru Pană (reporter), Eugen B. Marian (cronicar cinematografic), Anatol Vișeru (cronicar muzical), Bogdan Căuș (secretar de redacție), C. Panaitescu („cu ale cărui chei se deschid toate ușile teatrelor”), N. Argintescu-Amza (cronicar plastic), Lascăr Sebastian (regizor), Andrei Tudor (critic muzical), Mihail Raicu (tînăr regizor), Nina Cassian (redactor), Teodor Scarlat („reporterul nostru de culoare”), subscălitul (cronicar dramatic) și alți citiva.

Printre materialele apărute în numărul (nedeclarat) festiv: Florin Tornea, despre *Omul din Ceatală* de Mihail Davidoglu („la reluarea din toamnă” — căci premiera fusese în primăvară; se apreciază faptul că autorul și-a revizuit lucrarea și că regizorul Ion Șahighian a revenit, cu folos, asupra spectacolului de la Teatrul Național. „Păcat că decorurile au trebuit să rămînă aceleași”). Un reportaj despre deschiderea Operei, cu *Fidelio*, îi prilejuește directorul instituției, totodată regizor al spectacolului și dirijor, Egizzio Massini, să declare: „Un motiv care ne-a determinat să deschidem stagiunea cu această lucrare se află în însuși conținutul ei, care exprimă o frămîntare socială destul de puternic marcată”. Mihail Raicu scrie despre „Ritm în teatru”. La „Cronica literaturii dramatice”, Nina Cassian recomandă piesa americană *Pădurea împietrită* de Robert E. Sherwood. Tudor Soimaru se pronunță cu privire la „Condiția de viață a actorului” cu ocazia instaurării primelor contracte colective în instituțiile de artă. La „Poșta Redacției” se comunică lui P. Finiu din Brașov: „La întrebarea dv. «De ce nu avem filme noi și bune» se va răspunde în pagina

noastră cinematografică amănunțit chestiunea", și „Unui grup de cititori”: „Ca să aflați vârsta doamnei Elvira Godeanu nu era absolută nevoie să vă constituiți în grup. Pe de altă parte: nu avem preocupările unui Oficiu de stare civilă. Adresați-vă direct persoanei vizate”. O notă informează despre apropiata deschidere a „Teatrului amator studențesc” ca secțiune a Uniunii Naționale a Studenților din România (U.N.S.R.). Se recomandă noii formații să nu joace piese ca *Aproape de cer* sau *Cu capul în nori*, ci „aproape de oameni, alături de problemele de viață ale tinărului de azi”. Altă notă recenzează manifestarea artistică a Asociației româno-maghiare, cu un foarte bogat program de poezie, muzică și ballet. Au dansat Floria Capsali, Vera Proca-Ciortea, Mitiță Dumitrescu, Trude Kressel. A cântat Arta Florescu — din Enescu, Liszt, Bela Bartok — și s-au executat bucăți de Mihail Jora, Marțian Negrea, Paul Constantinescu, Kodaly, Tudor Ciortea, Hilda Jerea. A interpretat la harpă d-na Pessione. S-au produs versuri, românești și maghiare, de către actorii Beate Fredanov, Fory Etterle, Maria Voluntaru, Gabriel Dănculescu, Ion Henter, N. Făgădaru. Un deosebit succes, în fața sălii arhipline, a avut Sonia Cluceru, citind traducerea unei schițe de Moricz Zsigmond. Publicul „a aplaudat entusiast”. Cronica plastică a lui N. Argintescu-Amza e consacrată în principal pictorului Ion Țuculescu, vorbindu-se despre „sensul organic al picturii sale”. Poate că „nu toate pinzele trebuiau expuse”, unele vădind „rătăcirii”, dar se află în expoziție „peisagii minunate”, având „tensiune echilibrată”, „forță de transfigurare”; „câteva portrete au o rară expresivitate”. Concluzia: pictorul „rămîne cel mai în cordat, cel mai bogat temperament al tinereii generații”. O notă despre alegerile de la Societatea Compozitorilor Români anunță că au fost aleși, în unanimitate, în noul Comitet, d-nii: George Enescu, Mihail Jora, Mihail Andricu, Matei Socor, C. Silvestri, Ion Chirescu, V. Popovici, Alfred Mendelsohn, Diamandi Gheciu, Hilda Jerea, Elly Roman. Supleanți: Kiriculescu și Horceg. Cenzori: Albin, Bui-cliu, Mișu Iancu.

● 1949

Deși gazetar, devin și secretar literar al Teatrului Armatei (secția „proză” și secția „operetă”). Ca încadrare în scripte, figurez drept „Șeful serviciului de presă”. Am „în subordine” un referent — care a fost marinăr și cântă la mandolină — și un curier. Sînt subdenumit „f.c.”, adică

„funcționar civil”. Toți angajații care nu sînt militari au subrangul de „f.c.”. Inclusiv artiștii. Astfel că atunci cînd o seamă de actori, cîntăreți, muzicieni, balerini, dirijori sînt distinși cu ordine și medalii de către guvern, comunicatul — dat la radio de către comandantul adjuncț al teatrului, un colonel de intenđență, mă-runt de stat și ambițios — sună astfel: „Au fost decorați f.c. Vraca George, f.c. Maximilian Velimir, f.c. Nicolau Avram Migry...”

Redactez conștiincios caietele-program, informez săptămînal colegii din presă a-supra repertoriului, repetițiilor, premiere-lor, păstrez colecțiile gazetelor, întocmesc protocoale, citesc piese — printre care una, a unui ofițer, Fulga Laurențiu, *Ultimul mesaj*, mi se pare valoroasă (drept care și refer, grabnic, să fie acceptată) — citesc librete de operetă, texte de estradă, și fac destule altele. Dar sărăcăcioasele caiete-program nu mă mulțumesc. Mă prezintă la comandantul-adjuncț, cerîndu-î sprijin ca să scot o revistă a teatrului.

— Nu-i nevoie — zice. Și-așa risipiți foarte multă hîrtie. Am făcut o inspecție și-am constatat că aveți mormane de zia-re.

— Alea nu le risipim — zic — le păs-trăm. Sînt colecții. Cine vrea să citească, de pildă, cronicile la spectacolele noastre...

— Foarte rău că depozitați zia-re — zice — trebuie date femeilor de serviciu să spele geamurile cu ele.

Încerc să contraargumentez. Colonelul e de neclintit. „Și-apoi — adaugă, ritos — după părerea mea, tot serviciul dumatăle e complet inutil. Ar fi de ajuns un singur furier. Mai ocupați și două odăi de pomană”.

Mă supăr de-a binelea, și cum nu găsesc ascultare la altcineva din supraordine, îmi iau inima-n dinți și solicit o audiență celui mai înalt factor din ierarhia militară a locului, generalul Mihail Florescu.

Sînt primit cu afabilitate, ascultat cu luare-aminte și încurajat imediat:

— O revistă? Ideea e foarte bună. Fă-mi, te rog, o notă cu tot ceea ce e nevoie.

Și convorbirea continuă, multă vreme, pe problemele artistice ale activității teatrului, repertoriu, orientare estetică, posibilitățile de omogenizare a echipei — și așa mai departe.

Asfel că, în aprilie, apare nr. 1 din *Revista Teatrului Armatei*. Coperta întia, sepia, înfățișează clădirea teatrului din Calea 13 Septembrie (Și inscripția „100 spectacole *Pericola*”); coperta ultimă prezintă fațada Casei Centrale a Armatei din Calea Victoriei.

Cum jubileul operetei lui Offenbach e evenimentul stagiunii noastre, se face un istoric al distribuțiilor spectacolului (în care figurează V. Maximilian, Migry Avram Nicolau, Getta Mara, Petre Valentin, Dem. Hagiac, Nucu Păunescu, I. Niculescu-Cadet, Birno Mărculescu, Tony Buliaci, Silly Popescu, C. Părău, direcția de scenă Sică Alexandrescu și Emil Bobescu, direcția muzicală Radu Botez și Viorel Doboș, coregrafia Anton Romanovsky etc.).

Se menționează spectacolele *Fiul meu* și *Pentru cel de pe mare* din noua sală a teatrului, inaugurată în 1948/49 „în localul fostului cinematograful Ritz din Bulevardul Magheru” (în distribuții: Lucia Sturdza Bulandra, Marietta Sadova, George Vraca, Ion Manolescu, C. Ramadan, Clody Bertola, V. Ronea, C. Brezeanu, Florin Scărlătescu, Val. Săndulescu, Ana Barcan, Nineta Gusty) și se vestește viitoarea premieră: *Scoala calomniei* de Sheridan.

Revista apare lunar, cu regularitate, pînă în februarie 1950, cînd cineva are ideea s-a transformăm, s-o fasonăm altfel, mai mare, mai lată, să facem loc în paginile ei și fotbalului, să-i zicem „Buletinul Casei Centrale a Armatei”.

Plec. Oricum nu mai puteam să fac și jurnalistică, și „serviciu de presă”. Aleg redacția săptămînalului.

● 1950

La Teatrul Național, Sala Studio, debutează un tînăr fost muncitor, fost marinar pe Dunăre, acum ziarist la Arad, Francisc Munteanu. Piesa se numește *Sabotaj*. Criticii n-o agreează. „N-are vină de dramaturg” — bombăne I. F., ca răspuns la întrebarea lui Zaharia Stancu. „Și dacă are ?” — întreabă iar directorul, iritat. „Să stăm din nou de vorbă peste douăzeci de ani...” — mîrîie bătrînul critic.

La Sala Sf. Sava, în *Așa s-a călît oțelul*, se afirmă un tînăr actor foarte sensibil, Constantin Codrescu. De aici încolo, sala se va numi „Teatrul Tineretului”.

În sala „Sărindar” se joacă, trei luni la rînd, un singur spectacol: comedia *Nepotul d-lui prefect* de Maria și Mircea Stăfănescu.

La fostul „Modern”, din Bulevardul 6 Martie, record: 275 de reprezentații cu *O zi de odihnă* de V. Kataev, un singur titlu pe afiș toată stagiunea.

Directorul Naționalului face cunoscut presei că în stagiunea 1949—50 s-au dat — în 4 săli și în turnee în întreprinderi, în școli, la sate — 1019 spectacole.

● 1956

Nora la Studioul „Nottara”. Ne ducem cu interes la premieră, dar plecăm dezolați. Spectacolul nu se încheagă, e rece, de la un moment încolo, plat.

Curios: luate pe cont propriu și jucate oarecum în afara montării, rolurile Krogstadt și doctorul Rank au un colorit dramatic puternic și mister, de parcă personajele n-ar spune totul în scenă, ar făgădui reapariții senzaționale. E vorba de Liviu Ciulei și G. Ionescu-Gion.

— Dumnezeu să vă mai înțeleagă pe voi, criticii — spune, cu năduf, regizorul D. D. Neleanu — ba cereți ca nimeni să nu facă opinie separată în colectiv, ba lăudați pe cei care tocmai asta fac!

André Kedros, înalt, mlădios, argintiu, afabil, romancier în vogă, mă invită la el, să bem „o vișinată”. Stă la etajul mansardat al unei clădiri de tip venețian, pe malul Senei. Crepusculul aurește păhăruțele fine în care, într-adevăr, e vișinată; zgomotele cheiului sînt surdinizate de o perdea enormă de pluș verde cu admirabile broderii aplicate, din fir de argint. E iunie.

Vorbim despre traducerea *Scrisorii pierdute*, pe care scriitorul a încredințat-o unui foarte mic teatru parizian. Spectacolul se joacă, de doi ani, cu succes, în Capitală și în turnee, în Belgia, în Luxemburg. „Însă nu mi-aș fi putut închipui niciodată, îmi spune, că piesa poate da un spectacol atît de fastuos, ca acela al Naționalului bucureștean... E o încîntare, o bucurie nemaipomenită”. „Ce v-a determinat — întreb — să traduceți tocmai această piesă?” „Mi s-a dăruit un volum cu comediile lui Caragiale și, după ce l-am citit, am avut viziunea surprinzătoare a unui Molière balcanic”.

Discutăm mult despre fiecare interpret în parte. După vișinată, bem cîte un pahar de porto, gros, uleios, negru cu reflexe roșietice și mîncăm tartinute în fel de fel de culori. „Ultimul meu roman — zice — are o versiune românească exemplară. Mi-a făcut multă plăcere. Deși n-am putut evalua toate cele 19 traduceri de pînă acum, în diferite țări, nu știu de ce, ediția română mi s-a părut foarte apropiată, fidelă, expresivă.”

Aș vrea să fac mai mult pentru cunoașterea României în Franța — adaugă, cu un accent de entuziasm tineresc. „Dați-mi un articol pentru «Contemporanul» !” — îmi pare mie a fi prins momentul propice.

Pune paharul pe masă, mă privește oblic și suride ironic:

— Decît un gazetar, mai bine inviți la masă un... — și rostește un cuvînt pe care nu-l înțeleg, reieșind însă, după cîte-

va explicații bilingve, că ar fi „bizoi“.

Se vede că am o figură nenorocită, fiindcă gazda își revine numaidecât :

— Ți-l scriu. Sigur că ți-l scriu. Dar nu despre asta-i vorba... Ce piesă crezi că aș mai putea traduce ?

— Să vedeți azi *Ultima oră*...

— De acord.

Și, privind la ceas

— S-o pornim, e șapte.

Plecăm deci la Teatrul „Sarah Bernhardt“, unde astă-seară e a doua premieră românească din cadrul celui de-al treilea Festival internațional de la Paris.

...Iar articolul mi l-a dat. A doua zi.

● 1957

Seminar de repertoriu, cu specială privire asupra dramaturgiei românești, organizat de Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă la Sinaia, din 4 pînă în 7 iunie.

Se discută (și se dispută) noua piesă a lui Aurel Baranga *Rețeta fericirii*, încredințată Teatrului Național.

Extrase din cîteva intervenții :

Petre Dragu (secretar literar al Teatrului Național din Craiova) : Talentul de a compune piese atractive, al lui Aurel Baranga, e incontestabil și aici. Totuși, supără tonul didacticist. Cred că lucrarea ar mai trebui comprimată. Cît privește personajul Eliza, el poate fi găsit în toată literatura de triungi, de la povestea Penelopei încoace...

Nicolae Moraru : Piesa face eroarea de a rezuma fericirea la dragoste. Ea pune și problema renunțării. Fiecare renunță la ceva. De ce, mă rog, renunță Marin la dragoste ? Fiind o renunțare pe toată linia, aș propune să-l zicem mai degrabă „*Rețeta renunțării*“...

Victor Eftimiu : Cred că dl. Moraru n-a înțeles piesa, care vorbește despre dreptul la fericire, drept ce trebuie, după cum se vede, apărat. Să ne dezobișnuim, dragi confrăți și colegi, de a critica ambiguitatea în literatură. Impreciziunea e, adesea, generatoare de poezie. Nu fiți așa de tranșanți cu noțiunile estetice. Artă viitorului va fi arta sugestiunii...

Ariana Kunner-Moiescu, regizor : Mesajul piesei a ajuns la mine în forma următoare : oamenii sînt dator să se intereseze unii de alții. Și m-a convins. Cred că profesiunile eroilor sînt bine găsite.

Iannis Veakis, regizor : Piesa mi-a plăcut, m-a interesat. Are adevăr și multă sinceritate. Numai sfîrșitul m-a dezamăgit.

Florian Potra, critic teatral : Aurel Baranga își relevă din nou aici gustul pentru simetrie în dispunerea personajelor.

După mine, piesa are mari calități și nu numai că nu am observat „imoralități“ în ea, ci o consider perfect morală.

Victor Eftimiu : Discuțiile au fost interesante. Acum ar fi cazul să-l lăsăm pe Baranga să extragă singur ceea ce socoate că-i poate fi util.

Mihai Crișan, critic teatral : Totuși, aș vrea să mai adaug și eu ceva. Nu cred că e cazul să-i facem procese autorului. El are o sumă de intenții pe care ni le-a mărturisit. Le putem aprecia ori critica, n-are rost să-i aducem acuzații.

V. Silvestru, critic teatral : Nu văd nici un fel de problemă a renunțării în piesă. În ea sînt, ca în toate piesele reușite, învingători și învinși. Iar dacă unii sînt obligați să renunțe în chip tragic, autorul atrage atenția, cu acuitate dramatică, asupra celor ce-i obligă la atari renunțări. Cît privește considerația că soluția conflictului e inactuală și amorală, o consider pe ea, această considerație, în afara chestiunii. Actualitatea piesei se află, întreagă, în punctul de vedere al autorului, exprimat cît se poate de clar. Fac însă și următoarele observații critice privind impreciziunile unor caractere... (le face — n.m.)

Marietta Sadova : Discuția mă interesează, dar mă și mîhnește, fiindcă subestimează piesa lui Baranga. Ea e valabilă azi și se va juca, sînt sigură, și în viitor, fiindcă invită la o atitudine colectivă, față de impasul moral al unor indivizi. E pusă cu limpezime în valoare funcția educației cetățenești în ce privește relațiile dintre oamenii societății actuale. E o creație care aduce o lumină în înțelegerea contemporanilor noștri.

Nu s-a tras nici o concluzie.

Spectacolul de la Național a prelungit discuția în presă.

● 1958

Ne plimbăm, mai în fiecare seară, la Băile Felix, cu Alexandru Kirîțescu — eu, Brîndușa și prietenul orădean comun tuturor, Iosif Gabor. Scriitorul, foarte suferind, continuă să fie un interlocutor fermecător, vivace. Ne povestește că e absolut singur și că nu știe cui să-l lase moștenire biblioteca, manuscrisele, puțnul avut... Încercăm să schimbăm cursul conversației, protestînd cu banalități : „Veți mai trăi mult“, „Mai degrabă v-ați căsători“, „Nu vă mai gîndiți“ etc., dar el insistă :

— Ce-ar fi să vă numesc pe voi moștenitorii mei ? Tu, cel puțin — îmi zice — știu că ai să te îngrijești de cărți, de corespondență, de piesele mele vechi...

Protestăm din nou, o luăm ca o glumă:
— Dacă veți cerceta bine familia, veți găsi, sînt sigur, vreun nepot de soră sau vreun văr de-al treilea.

Ne amintim de trilogia Renașterii, îl întreb cum s-a documentat, cum a alcătuit lista de nume, de ce s-a oprit la un anume episod michelangiolesc.

Relatează concis, precis, însă fără prea multă plăcere, e cert.

— ...Și-apoi, dragă, nu *documentarea* e hotărîtoare. Ci spiritul vremii. După ce ai prins sunetul propriu timpului ales, de-abia după aceea începi să cauți fizionomia personajelor, să le constitui sufletul, să refaci mediul.

Și, după o pauză :

— *Documentare...* ce cuvînt de arhivar! Nu poți scrie nimic pînă nu știi. Și afli mereu, chiar și în timp ce scrii.

● 1963

Îi observ lui George Vraca, directorul Teatrului „Nottara”, că are cel mai mare număr de regizori din țară și-l întreb dacă se poate vorbi de un „colectiv regizoral” al instituției.

El se îndolește : „N-am prea văzut la regizorii noștri o coeziune, o concordie artistică. Nu prea se interesează de rezultatele colegilor, nu sînt pregătiți să dea ajutor unuia care ar avea nevoie. Eu cred că regizorul trebuie să fie un om de înțelepciune și măsură, un dascăl de talent. Lucrează cu oameni și trebuie să dovedească o mare răspundere față de destinul artistic al celor cu care lucrează. Rolul lui nu e numai artistic, ci și gospodăresc, chiar administrativ. Principala lui calitate rămîne însă, pentru mine, marea înțelegere față de sensibilitatea actorilor, priceperea de a sădi în colectiv afinitățile sufletești necesare oricărei reușite. Și, desigur, aș vrea să-i văd mai apropiați unii de alții în profesiunea lor”.

● 1964

Apare în proiectul de repertoriu al Teatrului Național din București *Ludovic al XIX-lea* de George Călinescu.

Nu s-a jucat însă. Nici atunci, nici altă dată. Pe nici o scenă. Doar la televiziune.

E prevăzută, în același proiect, reprezentarea piesei lui Camil Petrescu *Caragiale în vremea lui* la Teatrul „Bulandra”.

Nu s-a reprezentat. Nici atunci, nici altă dată. Nici pe vreo altă scenă.

● 1976

— Domnule — mă ia de braț Liviu Ciulei — am descoperit un regizor tînr foarte talentat. Aș scrie o însemnare despre el. Îmi acorzi un colțisor de pagină în „România literară” ?

O fac cu bucurie, evident.

Și Ciulei scrie despre Dan Micu și *Piticul din grădina de vară*. „Cred că prin acest spectacol Dan Micu se situează printre valoroșii tineri care continuă cea mai bună tradiție novatoare a școlii interpretative și regiei românești”.

● 1980

Dramaturgul îmi dăruiește, plin de voie-bună, volumul său de piese, proaspăt ieșit de sub tipar ; dedicația e cît se poate de amabilă. Îl felicit, și mergînd așa, agale, pe șosea, facem un tur de orizont prin mișcarea teatrală. Zice :

— Nu exagerați oare cu festivalurile și colocvile astea prin țară ?

— Cum adică ?

— Adică tu, cu ai tăi și cu Ateameul ăsta... prea le-ai înmulțit, zău așa. Nu deschizi bine o revistă și hop ! dai peste un colocviu. Prea multe. Obosesc. Produc astenie.

— Cui anume ?

— Oamenilor de teatru.

— Dumneata la cîte ai fost pînă acum, de te-ai astenizat ?

— La nici unul. Dar oricît, nu ?

